

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
Atatürk University Journal of Faculty of Letters
Sayı / Number 61, Aralık / December 2018, 311-335

**ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE MANZUM VE KISA MANZUM
HİKÂYELER, DÂSİTAN-I HZ. İSA (CİMCİME SULTAN) VE
DİL ÖZELLİKLERİ**

**Poems and Short Narrative Poems in Old Ottoman Turkish. Jesus Christ Epic
(Cimcime Sultan) and Language Characteristics**

(Makale Geliş Tarihi: 15. 11. 2018 / Kabul Tarihi: 12. 12. 2018)

Kâzım KÖKTEKİN*

Öz

Nazım şeklinde yazılan hikâye türüne manzum hikâye denir. Bu hikâyeler Türk edebiyatında Uygur Türkçesi döneminde gelişme göstermeye başlamış İslamiyet’le birlikte Karahanlı döneminde farklı bir şekil ve muhteva kazanmıştır. Bu türün en zengin örnekleri ise Eski Anadolu Türkçesi döneminde verilmiştir. Özellikle 14. ve 15. yüzyıllarda manzum hikâyeler hem sayı bakımından hem de muhteva açısından büyük bir zenginlik göstermiş, bu türün yanı sıra küçük manzum hikâyeler de kaleme alınmıştır. Bunlardan biri de Dâsitan-ı Hz. İsa (Cimcime Sultan) Hikâyesidir. Hikâye, Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmıştır. Hikâyenin müellifi belli değildir. 113 beyitlik bir manzumedir. Aruzun fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Eserin yazması, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Bölümünde (ASL) 60 numarada kayıtlıdır. Dâsitan-ı Hz. İsa bu numarada kayıtlı yazmanın 60^b-73^a varakları arasında bulunmaktadır. Bu yazmada ayrıca Hatun Destanı ve Kız Destanı adlı iki destan daha bulunmaktadır. Varakların her sayfasında 9 satır bulunmaktadır.

Bildiride Hz. İsa Destanı’nın çevriyazısı yapılacak ve eserin dil özellikleri üzerinde durulacaktır. Destanda geçen dil özelliklerinden hareketle EAT’nin bazı yazılış ve şekil özelliklerine dikkat çekilecektir.

* Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü;
Prof. Dr. Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Turkish Language and Literature, koktekin@atauni.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8769-0013>

Anahtar Kelimeler: Manzum Hikâye, Mesnevi, Dâsitan-ı Hz. İsa.

Abstract

A story written in the form of a poem is called a narrative poem. These poems started to develop during the Old Uyghur period and together with the advent of Islam during the Karahanid period it gained different form and content. Most of the examples of this kind were registered during the Old Ottoman period. Particularly in the 14th and 15th centuries narrative poems were found to be rich both in its amount and content. At the same time short narrative poems were written as well. One of these narrative poems is “Jesus Christ epic” (Cimcime Sultan). This poem is written in Old Ottoman Turkish. The author of the poem is unknown. It consists of 113 couplets. Aruzun fâilâtün is written in the form of the fâilâtün fâil. Its’ manuscript is registered under the number 60 in the library of Atatürk University at the Seyfettin Ozege Department . Jesus Christ epic can be found between the pages 60b-73a . There is also found the other two epics like: “Hatun Destan” and “Kız Destan”. Each page of which contains 9 lines.

In this study a transcription of the “Jesus Christ epic” is done and it also focuses on its’ language characteristics as well. In the process of analyzing language characteristics much attention is drawn to spelling and form features of Old Ottoman Turkish.

Keywords: Narrative story, Mesnevi, Jesus Christ epic.

Manzum Hikâyeler

Edebî türler içerisinde hikâye, şiirle birlikte, her dönemde popülerliğini korumuş bir tür olarak dikkat çekmektedir. Tarih boyunca toplumlar, duygu ve düşüncelerini, ibret alınması gereken birtakım olayları gelecek nesillere aktarmak amacıyla hikâyeler ortaya koymuşlardır. Bu hikâyelerden bazıları ağızdan ağıza bazıları ise yazılı dönemle birlikte kâğıttan kâğıda aktarılarak söylenegelmiş ve toplumların kültür belleğini meydana getirmiştir. Bunların yanı sıra, destanların, mitolojilerin ve kutusal kitapların da hikâye türünün gelişmesine çok büyük katkıları olmuştur. “Başlangıçta Yunan destanlarının, daha sonra Tevrat ve İncil’deki kıssaların Batı hikâyeciliğine kaynaklık etmesi gibi, Doğu hikâye geleneğinde de Hint ve Cahiliye devri Arap hikâyelerinin, nihayet Kur’an-ı Kerim’deki kıssaların tesiri görülmektedir.” (Yazıcı 1998: s. 480)

Türk edebiyatında hikâye türü, Uygur Türkçesi dönemiyle birlikte gelişme göstermiştir. Bu dönemde Budizm ve Maniheizm’in etkisi altında gelişen Türk edebiyatı, *Edgü Ögü Tigin-Anyığ Ögü Tigin* ve *Altun Yaruk* gibi eserler vermiştir. Bu eserlerde tahkiye türü yoğun olarak kullanılmıştır.

Hikâye türünün Türk edebiyatındaki gelişimi, İslami dönemle birlikte büyük bir şekil ve muhteva değişikliğine uğramıştır. Uygur Türkçesi döneminde görülen

mensur hikâye örneklerinin yerini, Karahanlı Türkçesiyle birlikte manzum hikâyeler almıştır. İçerisindeki tahkiye unsurlarıyla *Kutadgu Bilig*, bu manzum hikâyelerin ilk örneğidir. Karahanlı Türkçesini takip eden dönemlerde de manzum hikâye geleneğinin artarak devam ettiği görülmektedir. Bu gelenekte “*Kur’an’daki kıssalar, dervişler arasında yayılmaya başlayan enbiya ve evliya menkabeleri, din ulularının efsanelleştirilmiş kişilikleri çevresinde beliren söylentiler*” (Levend 2008a: s. 122) büyük önem arz etmektedir.

Eski edebiyatın genel temayülü olarak nesir, yüzyıllar boyunca ikinci planda kalmış, hatta nazımın karşısında hakir bir tür olarak görülmüştür. Bu yaklaşımın tesiriyle de manzum hikâyeler mensur hikâyelere galebe çalmıştır. (Kavruk 1998: s. 7) Manzum eserlerin mensur eserlerden üstün sayılması, halk hikâyelerinde de görülür. Bünyesinde manzum parçalar barındırmayan halk hikâyelerine *kara hikâye, tandır başı masalları, koca nine masalları* gibi olumsuz adlar takılmıştır. (Horata 2002/3: s. 35) *Kâbusname*’de nesir *raiyyet*, nazım ise *padişah* olarak nitelendirilmiştir. (Horata 2002/3: s. 35) İşte bu yaklaşımların da tesiriyle manzum hikâye, Eski Türk edebiyatının vazgeçilmez bir türü olmuştur.

Manzum hikâyelerin mensur hikâyelere tercih edilmesinin en büyük sebebi, şiirin şaire tanıdığı olanaklardır. Bir kere şiir, duygu aktarımındaki en etkili araçtır. Bunun yanında, “*şiirde mecazlar, imgeler, çağrışımlar, göndermeler, hayaller, açık-kapalı anlatımlar, çok anlamlılık, yüksek duygu ve ses değeri...*” (Çıkla 2009: s. 65) mevcut olduğundan manzum hikâye yazmak, şairlere daha cazip gelmiştir. Şairler, manzum hikâyelerini oluştururken çoğunlukla mesnevi nazım şekline yararlanmışlardır. Mesnevi nazım şeklinde şair, “*kaside ve gazelde olduğu gibi tek kaftıyeye bağlı kalmayacağı için, düşüncelerine ve duygularına serbestçe yol vererek kalemini dilettiği gibi kullanabilir.*” (Levend 2008a: s. 103) Öykülemenin zorunlu bir sonucu olarak, bir mesnevide hemen hemen bütün anlatım tekniklerini bulmak mümkündür (Ece 2004: s. 17).

Eski Anadolu Türkçesinde Manzum Hikâyeler

Manzum hikâyeler, en zengin kullanımını Eski Anadolu Türkçesi döneminde yaşamıştır. Bu dönemde eser vermiş olan müelliflerin neredeyse tümü, mesnevi nazım şeklini kullanarak hikâyeler kaleme almışlardır. Bu manzum hikâyelerin tarihî geçmişi 13. yüzyıla kadar götürülebilir (Çelebioğlu 1999: s. 33). 13. yüzyıldan günümüze kadar gelebilen mesnevi sayısı Eski Anadolu Türkçesinin diğer yüzyıllarına göre (14 ve 15) azdır. 13 yüzyılın mesnevileri arasında Ahmed Fakih’in *Kitabu Evsaf-ı Mesacidi’ş-Şerife’si* hem telif bir eser hem de Anadolu sahasının ilk ve aynı zamanda ilk müstakil mesnevi tarzı eseridir. Eser 347 beyitten oluşmuş kısa, aruz ve hece vezninin uygulandığı bir mesnevidir. Sultan Veled’in Farsça mesnevileri olan *İbtidânâme* ve *Rebabnâme* içinde küçük Türkçe mesneviler bulunmaktadır. *İbtidânâme*’nin içinde 76 beyitlik Türkçe bir parça yer almaktadır. *Rebabnâme*’de ise 162 beyitlik Türkçe bir kısım yer alır. Bu yüzyılda Şeyyad Hamza’nın aruzun ‘fa-

ilâtün fâilâtün fâilün' vezniyle yazılmış 1529 beyitten oluşan *Yûsuf u Zeliha*'sı ile yine aynı aruz vezniyle yazılmış 79 beyitlik *Dâstân-ı Sultan Mahmud* adlı küçük bir mesnevisi daha vardır. 13. yüzyılın kısa mesnevilerinden Şeyyad Hamza tarafından aruzun 'failâtün fâilâtün fâilün' vezniyle yazılmış olan 343 beyit tutarındaki *Ahval-i Kıyamet* ve 545 beyitlik *Miracnâme*'sidir. Varlığını Gülşehrî'nin *Mantku't-Tayr*'ından öğrendiğimiz *Şeyh Abdürrezzak Destanı* da bu yüzyıl mesnevileri arasında yer alır. Ancak bu eser ele geçmiş değildir (Çelebioğlu 1999: 34-39).

14. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi döneminin mesnevi türünde en zengin yüzyıldır. Amil Çelebioğlu'nun verdiği bilgilere göre bu yüzyılda yazılmış 58 adet mesnevi eldedir. Atilla Şentürk'e göre bu sayı 79'dur (Kartal 2013: 265).

Bu yüzyılın mesnevileri arasında 562 beyitlik Yunus Emre'nin *Risâletü'n-Nüshiye*'si, Ahmedî'nin 497 beyitlik *Tahkik-i Mirac-ı Resul'ü*, Aksaraylı İsa'nın 341 beyitten oluşan *Mirac-nâme*'si, Ahmedî'nin 9000 beyitlik *Siyerü'n-nebi*'si, Kastamonulu Şâzî'nin 3313 beyitlik *Dâsîtan-ı Maktel-i Hüseyin*'i, tarafımızdan üzerine doktora çalışması yapılmış olan Süle Fakih'in *Yusuf ve Zeliha*'sı, Pir Mahmud bin Pir Ali adlı biri tarafından yazılmış 2795 beyitlik *Bahtiyar-nâme*, Tursun Fakı'nın 1473 beyitlik *Cumhur-nâme*'si ile 673 beyitlik *Gazavât-ı Resulullah Kıssa-i Mukaffa* adlı eseri, İslamî adında bir şair tarafından yazılmış ve adı zikredilmeyen 3574 beyitlik eser, Hoca Mesud'un *Süheyl ü Nev-bahar*'ı (5669 beyit) ve 7595 beyitlik (bazı kaynaklarda 1073 beyit Türkçe+4184 Farsça) *Ferhang-nâme-i Sadi Tercümesi* ile 4068 beyitlik *Kelile ve Dimne* tercümesi, müellifi bilinmeyen biri tarafından yazılmış *Dâsîtan-ı Ahmed Haramî*, Kemaloğlu İsmail'in yazdığı *Ferah-nâme*, Gülşehrî tarafından tercüme edilmiş *Kudûri Tercümesi* ile yine Gülşehrî'ye ait olan *Felek-nâme* ile 4338 beyit tutarındaki *Gülşen-nâme (Mantku't-Tayr)*'si, Âşık Paşa'nın meşhur 10312 ya da 10592 beyit tutarındaki *Garib-nâme* adlı eseri, Muhyî adlı biri tarafından tercüme edilmiş Sultan Veled'in *İbtida-nâme Tercümesi*, Yûsuf-ı Meddah'ın 1743 beyitlik *Varka ve Gülşah*'ı (Köktekin 2007a), Kadı Darir'in 2124 beyit tutarındaki *Yusuf u Züleyha*'sı, diğer adıyla *Kıssa-i Yusuf'u*, Ümmi İsa'nın 800 beyitlik *Mihr ü Vefa*'sı, Garîb adlı bir şairin *Yusuf u Züleyha*'sı, Ahmedî'nin *Cemşid ü Hurşid*'i, Fahrî'nin *Hüsrev ü Şîrin* adlı mesnevisi, Mehmed adlı bir şair tarafından kaleme alınmış *Işk-nâme* veya *Tuhfe-nâme*, Şeyhoğlu Mustafa'nın *Hurşid-nâme* veya *Hurşid ü Ferahşâd*, Âşık Paşa'nın oğlu olan Elvân Çelebi'nin *Menâkibe'l-Kudsiyye fi Menâsibi'l-Ünsiyye* adlı eseri, Tutmacı adında biri tarafından yazılmış *Gül ü Hüsrev*, Ahmedî'nin *İskender-nâme*'si, bu dönemde yazılan manzum hikâyelerdendir. Ayrıca müellifi bilinmeyen *Gazavât-ı Bahr-i Umman* ve *Sanduk* (1060 beyit), *Hikâyet-i Temîm-i Dârî* (1127 beyit) bu yüzyılın mesnevileri arasında zikredilebilir. Bu hikâyelerde "konu ne olursa olsun, hikâyelerin başlıca karakteri, görülüp işitilmemiş olayların bir masal havası içinde sıralanmış olmasıdır." (Levend 1967b :74) Hikâyelerde görülen büyü, tılsım, düş, abartma gibi unsurlar masaldan başka bir şey değildir. Bu hikâyelerde başlıca karakterler padişahlar, şehzadeler ve padişah kızlarıdır. Padişahlar Cemşid gibi zengin, cesaretli ve adaletlidirler. Bazen zalim, korkak

ve hain de olabilirler (Levend 1967b: s. 75.) Aşk teması ise, neredeyse bütün hikâyelerde ön plandadır. Bazı hikâyelerde olaylar tamamen aşk ekseninde dönmektedir (Levend 1967b: 78).

Eski Anadolu Türkçesi içinde kabul ettiğimiz 15. yüzyıl mesnevi açısından hemen hemen 14. yüzyıl kadar zengindir. Bu yüzyıl mesnevilerinde din, tasavvuf, ahlak, aşk, tarih, bazı menkıbeler, mizah, şehir-engiz, ilim ve kültür konuları ele alınmıştır.

Bu yüzyılın mesnevileri arasında, Süleyman Çelebi'nin 480 beyitlik *Mevlid (Vesiletü'n-Necat)*'ini ve diğer mevlidleri, Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediyesi'ni*, Molla Veli'nin *Siyer-i Nebi'sini*, Cefâyî'nin *Dekâyıku'l-hakâyık'ını*, Abdül-Vasi Çelebi'nin *Halil-nâme'sini*, Ârif'in *Vefâtü'n-nebi'sini* ve 2042 beyitlik *Mürşidü'l-Ubbad'ını*, Şeyh Eşref b. Ahmed'in *Şevâhidü'n-Nübüvve'sini*, Ahmed-i Dâî ve Musa Abdî'nin *Camasb-nâme'lerini*, Kemal Ümmî'nin *Kırk Armağân'ını*, Hatiboğlu'nun *Ferâh-nâme* ve *Letâyif-nâme'sini*, Elvan-ı Şirâzî'nin *Gülşen-i Râz'ını*, Pir Mehmed'in *Tarikat-nâme'sini*, Abdurrahim-i Karahisârî'nin *Vahdet-nâme'sini*, Dede Ömer Ruşenî'nin *Miskin-nâme*, *Ney-nâme* ve *Kalem-nâme'sini*, İbrahim Tennûrî'nin *Gülzâr-ı Ma'nevî'sini*, Muhyiddin Çelebi'nin *Hızır-nâme'sini*, Bursalı Yahya bin el-Hac Mustafa'nın *Envâru'l-kulûb'unu*, Hatiboğlu'nun *Bahru'l-hakâyık'ını*, Kaygusuz Abdal'ın *Gevher-nâme'sini*, Şeyh Eşref b. Ahmed'in *Fütüvvet-nâme'sini*, Hisârî adlı bir şair tarafından kaleme alınmış *Tuhfetü'l-mü'min'i*, Cemâlî'nin *Miftâhü'l-ferec'ini*, Âşık Ahmed'in *Câmiü'l-ahbâr'ını*, Refîî'nin *Genc-nâme* ve *Beşaret-nâme'sini*, Müridî'nin *Pend-i Rical'ini*, Ahmed-i Rıdvan'ın *Mahzenü'l-esrâr'ını*, Ma'nevî'nin *Mahzenü'l-ebâr'ını*, Ahmed Hayâlî'nin *Ravzatü'l-envar'ını*, Tebrizli Ahmedî'nin *Esrâr-nâme'sini*, Mu'înî'nin *Mesnevi-yi Muradiye'sini*, Şeyh Baba Yûsuf-ı Sivrihisârî'nin *Mevhûb-ı Mahbûb'unu*, Yusuf Hakîkî Baba'nın *Mahabbet-nâme'sini*, Ahmed-i Dâî'nin *Çeng-nâme'sini*, Hamdullah Hamdî, Tebrizli Ahmed, Abdülvahhâb, Kutbuddin Ahmed Câm, Hatâyî-i Tebrizî ve Çâkerî'nin *Yusuf ve Züleyhâ'larını*, Şeyhî ve Ahmed-i Rıdvan'ın *Hüsrev ü Şirin'lerini*, Edirneli Şâhidî, Bihiştî ve Hamdullah Hamdî'nin *Leyla ve Mecnun'larını*, Cemâlî'nin *Hümâ ve Hümâyûn'unu*, Hamdullah Hamdî'nin *Tuhfetü'l-uşşâk'ını*, Hassan'ın *Mîhr ü Müşterî'sini*, Hümâmî'nin *Sî-nâme'sini*, Ahmed Rıdvan ve Behiştî'nin *Heft Peyker'lerini*, Ahmedî'nin ve Ahmed-i Rıdvan'ın *İskender-nâme'lerini*, Kâtip Kemal'in *Ashâb-ı Kehf'ini*, Enverî'nin *Düstûr-nâme'sini*, Gelibolulu Zaîfî'nin *Gazavât-ı Sultan Murad'ını*, Kıvâmî'nin *Fetih-nâme-i Sultan Mehmed'ini*, Firdevs-i Rûmî'nin *Kutb-nâme'sini*, Ahmed-i Bîcân'ın *Cevâhir-nâme'sini*, Antepli İbrâhim Bâlî'nin *Hikmet-nâme'sini*, Bedr-i Dilşâd'ın *Murad-nâme'sini* sayabiliriz (Kartal 2013: s. 265-376).

Eski Anadolu Türkçesinde örneklerine çok rastlanan ve yukarıda karakterine değindiğimiz manzum hikâyeler, genellikle binin üzerinde beyitten meydana getirilmiş, hacimli eserlerdir. Bu eserlerin yanında, bu dönemde bin beyti bazen yüz beyti

aşmayan “küçük manzum hikâyeler” de kaleme alınmıştır. Bu manzum hikâyelerin karakteri, uzun manzum hikâyelerden farklılık arz etmektedir. “*Bunların konuları diğerlerine göre farklı bir gerçekçilik anlayışına sahiptir. Bir kişinin başından geçen ya da iki üç kişi arasında cereyan eden, zaman ve mekânı belli olan bu tür hikâyelerde olaylar İstanbul, Bursa, Kastamonu, Konya, İskenderiye, Kahire vb. yerlerde ve çoğunlukla tarihi belli bir zaman diliminde gerçekleşir. Türk toplum hayatının belli bir cephesini göstermesi bakımından konu birliğine sahip bu tür hikâyelerin her biri aynı zamanda bir tarihî vesika değeri taşımaktadır.*” (Kavruk ve Pala 1998: s. 493) Konuları Türk toplum hayatından alınmış bu hikâyelere, Eski Anadolu Türkçesinin son dönemini yansıtabilecek Taşlıcalı Yahya’nın *Usul-name*’sini, Atâi’nin *Heft-han*’ını ve Cinanî’nin *Ravzatu’l-Cinan* adlı eserindeki hikâyeleri örnek olarak gösterebiliriz (Levend 1967b: s. 72). Ümmî İsa’nın *Mihr ü Vefa* adlı aşk mesnevisini de bu gruba dâhil edebiliriz.

Eski Anadolu Türkçesinde kaleme alınmış küçük manzum hikâyelerin birçoğu da din olgusu üzerine inşa edilmiştir. Şeyyad Hamza’nın 79 beyitlik *Dasitan-ı Sultan Mahmud*’u dinî nitelikli küçük manzum hikâyelerin en eskilerindendir. Şeyyad Hamza’nın bir başka kısa hikâyesi ise 344 beyit tutarındaki *Ahvâl-i Kıyamet*’tir. Âşık Paşa’nın 59 beyitten oluşan *Hikâye* ile 161 (bazı kaynaklarda 201) beyitlik *Fakr-nâme*, 39 beyitlik *Vaşf-ı Hâl* ve Âşık Paşa’ya ait olduğu şüpheli olan 98 beyit tutarındaki *Kimya Risâlesi*, Gülşehri’nin 167 beyitlik *Kerâmât-ı Ahî Evrân*’ı, Yûsuf-ı Meddah’ın *Hikâyet-i Kız ve Cehud* ve 120 beyit hacmindeki *Mucizât-ı Hazret-i Resul-i Ekrem*, 200 beyitlik *Dâsitân-ı İblîs-i Aleyhi’l-la’ne*, 402 beyitlik *Der-Beyân-ı Sehevât-ı İmam-ı Ali*, 324 beyitlik *Dâstân-ı der-Cihân-ı Fânûs der-Hikâyet-i Takyanûs*’u ve 639 beyit tutarında *Gazavât-ı İmam-ı Ali (Hikâyet-i Yemâme)* adlı eseri; Niyazi-i Kadim’in 549 beyitlik *Mansurnâme*’si; müellifi bilinmeyen *Dâsitân-ı İbrahim Edhem* (282 beyit), Süleyman adlı bir şair tarafından muhtemelen 14. yüzyılda yazılmış baş kısmı eksik geri kalan kısmı ise 203 beyit tutarındaki *Nasihât-nâme* adlı mesnevisi; İzzetoğlu’nun 60 beyitlik *Tavus Mucizesi*, Sadreddin’in 32 beyitlik *Mucize-i Muhammed* ve aynı müellif tarafından yazılmış 95 beyitlik *Dâstân-ı Geyik*, Kirdecî Ali’ye ait olduğu düşünülen 364 beyitlik *Hikâye-i Delletü’l-Muhtel*, Ömeroğlu’nun 125 beyitlik *Şefâat-nâme*’si, Kayserili İsa adında biri tarafından yazılan 150 beyitlik *Dâstân-ı Vefât-ı İbrahim*, müellifleri bilinmeyen 51 beyitlik *Dâsitân-ı Deve* ve 419 beyitlik *Mahşer-nâme*, Tursun Fakih’in 269 beyit tutarındaki *Hz. Peygamber Ebu Cehil ile Güreş Tuttuğudur* adlı mesnevi, yine aynı kişiye ait 510 beyit olan *Muhammed Hanefî Cengi* adlı eser, Nakıboğlu’na ait *Dâsitân-ı Adn der-Hikâyet-i Hasan ve Hüseyin* (383 beyit) adlı mesnevi, Ahmedî’nin *Şeyh-i San’an Hikâyesi* (254 beyit), İbrahim adında biri tarafından kaleme alınmış 420 beyitlik *Dâstân-ı Yiğit*, anonim eserler arasında yer alan 101 beyitlik *Hikâye-i Câbir*, 189 beyitlik *Aremrem bin Musallat Cengi*, 587 beyitlik *Kıssa-i Kahkaha*; beyit sayıları 46’dan 270’e kadar değişen ve İbrahim Bey tarafından yazılmış 17 manzume, müellifi bilinmeyen 142 beyitlik *Dâsitân-ı Musa*, Ârif adlı bir şair tarafından kaleme alınmış olan 368 beyitlik *Nüsha-i Âlem ve Şerhü’l-âdem* mesnevisi, Eşrefoğlu Rûmî’nin 25 beyitlik *Makâlât*’ı,

Mihri Hatun'un *Tazarru'-nâme'si*, Kirdeci Ali'ye ait olduğu bilinen *Dâsitân-ı Ejderha*, 52 beyitlik *Dâsitân-ı Hamâme* ve 150 beyitlik *Kesikbaş Destanı*, *Güvercin Destanı* ve *Çoban Destanı* adlı mesnevileri, 139 beyit tutarında ve müellifi bilinmeyen *Hatun Destanı* (Köktekin 1999b: s. 1-30), müellifi bilinmeyen 538 beyitlik *Nâme-i Mahşer*, anonim mesnevilerden *Tabiatnâme* (373 beyit), *Vefât-ı Hazreti Fatıma*, *Veysel Karani Destanı* mesnevileri Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılmış, dinî nitelikli küçük manzum hikâyelerdendir.¹ Yine bu dönemde *Hikâyet-i Eyyûb*, *Dâsitân-ı Oğlan*, *Hikâye-i Derviş*, *Dâsitân-ı Fâtumatü'z-Zehra*, *Hikâyet-i Ziyâfet-i Hz. Osman* ve *Hz. Ali* adlı manzum eserler de yazılmıştır. Bu manzum hikâyelerin çoğu 200 beyti aşmayan hikâyelerdir.

Dâsitân-ı Hz. İsa (Cimcime Sultan) ve Dil Özellikleri

Bu kısa hikâyelerden biri de müellifi bilinmeyen *Dâsitân-ı Hazret-i İsa*, diğer adıyla *Cimcime Sultan* hikâyesidir. Hikâye destânî, dinî ve didaktik mahiyettedir. Halk tipi, dil ve tasvir olarak da basit bir mesnevidir.

Hikâyenin müellifi belli değildir. 113 beyitlik bir manzumudur. Aruzun *fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbıyla yazılmıştır. Eserin yazması, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Bölümünde (ASL) 60 numarada kayıtlıdır. *Dâsitân-ı Hz. İsa* bu numarada kayıtlı yazmanın 60^b-73^a varakları arasında bulunmaktadır. Bu yazmada ayrıca *Hatun Destanı* ve *Kız Destanı* adlı iki destan daha bulunmaktadır. Varakların her sayfasında 9 satır bulunmaktadır.

Hikâyenin Özeti

Allah'ı seven, malı mülkü terk eder. Dünyayı seven sonunda pişman olur. Dünya kimseye baki değildir. (ilk 10 beyit)

Hız. İsa Allah'ı zikreder. Tur yolunda giderken yerde içi toprakla dolu bir insan kafasıyla karşılaşır. Kuru başın hâlini söylemesi için Allah'a niyazda bulunur. Hız. İsa'nın duası kabul olur ve kafatası geçmişini anlatmaya başlar: "Dünyada büyük bir sultandım. Cömert ve iyi huyluydum. Binlerce kölem vardı. Dünyada baki kalacağımı sanırdım. Yedi iklim benimdi. Günde bin aç doyururdum. Adım Cimcime Sultan idi.

Bir gün hamama gitmiştim. Dellaklar beni yıkadı. Sudan çıkınca başım ağrıdı. Hekimlerin hiçbiri derdime çare bulamadı. Git gide gözlerim görmez oldu. Azrail canımı aldı. Kullarım beni hasret içinde defnettiler.

¹ Bu hikâyelerin çoğu hakkında bkz. Şenol Korkmaz, *Eski Anadolu Türkçesine Ait Bir Manzum Hikâye Mecmuası (İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin ve Tıpkıbasım)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

Amelimle kalmıştım. Meleklerden biri “Rabbin kim?” dedi. Korkudan “Sensin” dedim. Cehenneme attılar. Epey bir yıldan sonra Allah emretti, çıkardılar, yol üstüne bıraktılar. Bin yıldır işte bu yolda yatmaktayım.”

Hız. İsa kuru kafaya dünyada iken neye taptığını sorar. O da puta taptığını söyler. Ondandır şefaattir. Dünyaya tekrar gelirse onun ümmetinden olacağına söz verir. Hız. İsa'nın duasıyla kuru kafa, bir yiğit olarak canlanır ve iman eder.

Eser, selavat ve Cenab-ı Allah'tan rahmet dileğiyle sona erer (Çelebioğlu 1999: s. 105-106).

Bildiride Hız. İsa Destanı'nın çevriyazısı yapılacak ve eserin dil özellikleri üzerinde durulacaktır. Destanda geçen dil özelliklerinden hareketle EAT'nin bazı yazılış ve şekil özelliklerine dikkat çekilecektir.

Hız. İsa Destanı'nın Başlıca Dil Özellikleri

İmla

Destanda ses ve imla özellikleri genel olarak dönemin özelliklerini yansıtmakla birlikte karışık bir durum arz etmektedir. Hız. İsa Destanı'nın ağız özelliği yansıtması ve ağız özelliklerinin yani konuşma dilinin yazıya yansıtılmasını, ayrıca Arap yazısının Türkçenin ses özelliklerini tam olarak karşılayamamasını bu karışıklığa sebep olarak gösterebiliriz.

Burada bütün imla özelliklerini tek tek sıralamaktansa sadece imlası yanlış olan Arapça ve Farsça kelimeleri sıralamak daha uygun olacaktır. Başlıkta geçen hazret kelimesi dat yerine zı ile (hazret/hazret), dünyâ kelimesi vav kullanılarak dünyâ biçiminde (3, 4, 5, 25, 60, 103, 111), **murâd** kelimesi (y kullanılarak) **mirâd** (4) şeklinde, kible kelimesi he olmadan (14), lafız kelimesindeki zı yerine, zel ile (29), harac kelimesi ha ile (33), zârı zârı ikilemesi ye'siz (102) yazılmıştır. Yazılışlar orjinale uygun değil dolayısıyla yanlışdır.

A- Ses Özellikleri

1. Yuvarlak ünlülerin korunması

EAT'nin en belirgin özelliklerinden bir kelime ve eklerdeki yuvarlaklaşmadır. Kelimelerde ve eklerle birlikte kelimelerde yuvarlaklaşma tespit ettiğimiz kelimeler şunlardır:

Kelimeler ve yapım eklerinde: kamusu 7, 27, kendü 12, 16, 23, 43, eyü 25, kalun, kapucu, argun 28, altun, karşı 38, kemük 59, getir- 62, 70, tamu 62

Eklerde: Tañırnuñ 1, terk eylesün, perk eylesün 2, Tañırdu 8, bilürsin 9, yatur 12, Eydür 21, sultân idüm, cömerd idüm 25, bentüm, işüm 26, virtüridi, alurdu 33, sözlertüm 33, şanur idüm 35, yeyüp içüp 35, dir idüm, 38, girürdi, bilmez idüm

39, eydür 42, virdüğüni 45, içüm 52, benim 56, deprenür 58, dağlanur 58, bildüm 61, birađuñ 62, elüm 64, sefer itdüm 67, āh idüben 68, yaturdılar 70

Uymayanlar: anñ 10, eydir 11, 12, 15, yalvarır 14, yaratdıñ 15, söylesin, hikāyet eylesin 16, yigit midir, er midir ‘avret midir 17, ‘İsānñ 18, hālñ, aḥvālñ 22, nedir 22, hālimi, aḥvālimi 24, qaravaşım 26, benim 36, doyururdım, dutardım 37, virürdüm 38, aşıma, başıma 39, hālimi, aḥvālimi 40, benim, adım, dādım 41, hālñi aḥvālñi 42, hālñden 43, başıñdan, hālñ 44, yıldır 48, hālīm 48, bilmedim, gelmedim 51, sarāyıma 51, çıkdım 52, başım, tışım 52, ḥazñnemiñ 53, istedig[in]ce 54, benim derdime 54, derdimiñ 55, derdime 56, hālīm, dilim 57, dişlerim 58, yüregim, çigerim 58, gözümüñ 59, kemüklerim 59, kulağıma 61, katıma, yatıma 63, ağzım, nefesim 64, cānımı, tenimi 66, benim cānımı 67, dñyānñ 69

2. Düz-dar ünlülüler: Bazı kelime ve eklerin de sadece düz-dar ünlülü olmaları da EAT'nin belirgin özelliklerinden biridir.

Eklerde: bunu 12, çürümüş 13, 21, yüzün 14, gögi 15, sözi, gözi 20, doldı 20, olurdu 30, dutmuşdı 41, gördüğüni 46, döndi 52, gögi 65, gördiler 68, yoldılar 69, yaturdılar 70

Uymayanlar: urdular 68, yarağını 70

1- Ünlü Türemesi:

Rūm>Urūm 30

2- Ünlü düşmesi:

eyit->eyt 6

3- Ünlü deđişmesi:

Murād>mırād 4, yer>yir 8, nece>nice 17, zihī>zehī 42,

4- Ünsüz türemesi:

yöre>yören 91

5- Ünsüz düşmesi:

yarım>yarı[n] 1, giydür->gidür- 90

6- Ünsüz deđişmesi:

yoksa>yohsa 17, neçe>nice 17, yoğsul>yohsul 38, akşam>aḥşama 51

7- Ünsüz ikizleşmesi:

şeker>şek[k]er 33, ısı> ıssı 49, ılı>ıllı 52

B- Şekil Özellikleri**1- Çokluk eki**

Bilindiği üzere EAT'de isim çokluk eki +lar ve +ler'dir. kapucuları 28, kıllar 32, açları 37, muhtâcları 37, dellekler 49, hekimlerin 53, çäreler 56...

2- İsim çekim ekleri**a) Yalın hâl**

Herhangi bir eki olmayan hâlidir. EAT'de bu hâl için bir ek kullanılmamıştır.

b) İlgi hâli

Dönem Türkçesinde ismin ilgi hâlinin ünlüsü yuvarlaktır. Bu metinde ekin ünlüsünün bir yerde yuvarlak olduğu görülmektedir. Örneği şudur: Tañırınıñ 1.

Ekin ünlüsünün diğer örneklerde düz-dar şekli görülmüştür: Ğsānıñ 18, hazīnemiñ 53, derdimiñ 55, gözümiñ 59, dünyāniñ 69

Ben ve biz şahıs zamirlerinin üzerine ek iki yerde +üm, 4 yerde de +im şeklinde geçmiştir: benüm 26, 56, benim 36, 41, 54, 67

c) Yükleme hâli

EAT'de yükleme hâli eki genel itibariyle düz-dar (+1, +i), bazen eksiz (ø)'dir. Genelin dışında bir durumla karşılaşılmamıştır: dīzārını1, qamusın ø 1, gögi 8, bunu 12, sözümi, yüzümi 34, hâlim[i] 48, 50, başım[i] 49

ç) Yönelme hâli

Dönem Türkçesinde yönelme hâli günümüz Standart Türkiye Türkçesinden farksız olarak +A, +(y)A ve +n+A biçimindedir. Metnimizde durum aynıdır: Tañrıya 1, cānına 2, başa 16, baña 21, saña 50, aḡşama 51, derdime 54, gūr-ḡāneye 70, içine 97...

d) Bulunma hâli

Mekanda ve zamanda bulunma ifade eden bu hâlin EAT'de +da, +de; +n+da ve +n+de biçimleri kullanılmış, +ta, +te biçimlerine yer verilmemiştir. Metnimizde de durum aynıdır: dünyāda, 4, anda 72, qarşımda 74, yolda 101, yerde 12, öñümde 32, işretde 35, yöreninde 91, eteginde 92...

e) Ayrılma hâli

Genellikle çıkma, ayrılma ve sebep ifade eden bu hâlin EAT'de +dan, +den ve +n+dan, +n+den biçimleri kullanılmış, +tan ve +ten biçimine yer verilmemiştir. Hz. İsa Destanı'nda da durum aynıdır: dünyādan 6, başıñdan 44, ırmaqdan 95, yıldan 99,

andan 100, Çalabdan 109, hâlinde 16, 23, şek[k]erden 33, hâlinde 43, sözlerden 81, depemden 80...

f) Vasıta hâli

EAT'de kullanılan +la, +le, +ıla, +ile, +(y)la, +(y)le, +(y)ıla, +(y)ile, +ın, +in vasıta hâli eklerinden metnimizde sadece +ıla ve +le biçimleri kullanılmıştır: 'umüdüla 83, 'amelle 72.

g) Eşitlik hâli

EAT'de ismin eşitlik hâli eki +ca ve +ce'dir. ç'li biçimler bulunmaz. Değerlendirmeye çalıştığımız bu metinde ek üç yerde kalıplaşmış olarak kullanılmıştır: nice 98, 99, 101

3- İyelik ekleri

Sahiplik, aidiyet bildiren eklerdir. EAT'de bazı şahıs ekleri genellikle dar-yuvarlak (+Um, +Un, +UmUz, +Unuz), bazı şahıslar ise genellikle düz-dar (+ı, +i, +sı, +si) ünlülüdür. Hz. İsa Destanı'nda geçen iyelik eklerinde bir tutarlılık yoktur. Bu durumu gösteren örnekler aşağıda verilmiştir:

1. Teklik şahıs iyelik: hâlimi 24, karavaşım 26, yedegim 31, boynuma 76, kefinüme 75, cānıma 75, 'aqlum 81, belüm 89, tenüm 89, anamdım 85
2. Teklik şahıs iyelik: öldüğünü 43, hâlinde 43, başından 44, gördüğün 45, canını 103, kuluña 113
3. Teklik şahıs iyelik: sözün 102, üstüne 100, kâmusın 2, kâmusı 27
1. Çokluk şahıs iyelik: Metinde örneği yok.
2. Çokluk şahıs iyelik: Metinde örneği yok.
3. Çokluk şahıs iyelik: göğüsleri 68

4- Zamirler

a) Şahıs zamirleri ve işletimi:

1. Teklik şahıs zamiri: ben 40, 51, 65, 72, 85, beni 5, 64, 93, 95, 97, benim 36, 54, 67, 107, benüm 26, 56, baña 21, 22, 38, 42, 76, 81, 86
2. Teklik şahıs zamiri: sen 5, 15, seni 5, 80, 106, saña 24, 40, 48, 50, 81
3. Teklik şahıs zamiri: ol 1, 7, aña 3, 110, anıñ 10
1. Çokluk şahıs zamiri: biz 113, bize 44
2. Çokluk şahıs zamiri: Örneği yok.

3. Çokluk şahıs zamiri: anlar 27, 76

b) **Belirsizlik zamirleri:** her kim 1, kimse 4, hiç kimse 55, kamu 60, 91, kamusu 6, 27, 60, kamusun 2

c) **Dönürlük zamirleri:** kendü 16, 23, 43, kendüye 12

d) **İşaret zamirleri:** anda 65, 72, 75, 85, 98, anı 76, andan 100, aña 92, bu 103, bunu 12

5- Fiil İşletimi

a) Basit zamanlar

Anlatılan geçmiş zaman: yatmışım, yutmuşım 101, çürümüş 13, 21

Görülen geçmiş zaman: geldi, gitdi 6, yarattı 8, nazar kıldı 10, gördi 12, diğkhat itdi 13, yarattıñ 15, hizmet itdiler 50, bilmedim, gelmedim 51, çıktım 52, okudum 53, bulmadı, bilmedi 55, hayrân ol[dılar] 56, bildüm 61, gördiler, urdular 68, yoldılar, bildiler 69, getürdiler, yaturdılar 70, qodular 71, eytdim 75, gitdiler, n'itdiler 76, itdiñ 78, geldi şundi [vü] dutdı 79, şordılar, urdılar 80, söyledim 82, dökdüm 84, döküldi 85, getürdiler, yetürdiler 87, gi[y]dürdiler 90, getürdü 91, gördüm, vardım 92, çıkardılar 95, şaldılar 97, diñledi, iñledi 102, getürdi 112

Geniş zaman: diler 1, eydir 6, 11, 12, 15, 96, 104, eydür 21, 42, bilürsin 9, yüzün urur 14, yalvarır 14, deprenür 58, dağlanur 58, gelir 77 (2), ezilür 83, geçer 84, kılar 86, olurım, olurum, ezilür 94, oluram, görürem 98

Şimdiki zaman: yatur 12

Gelecek zaman: kılmayısar 4, almayısar 4, öliser, bulısar 7, geliser 40

İstek: ire 1, göre 1, peşmān ola 3, düşmān ola3, götüre 11, eydeyim 24, ölmeyem bākī kılam 35, eydem 40, 48, yuya 49, alalar, dermān kılalalar 54, eydem 63, n'idem 81, bulasın 78, dileyessin, dileyessin 105, bilem, gelem 106, girem 107, tāt eyleyem 108, bel bağlayım 108

Emir: terk eylesün 3, perk eylesün 3, söylesin, hikāyet eylesin 16, şakın 5, aldamasın 5, işitgil 5, vir şalavāt 9, şāzı kııl 9, işit, eyit 42, söylegil, hikāyet eylegil 43, tutuñ getürüñ 62, bırađuñ 62, görüñüz, biliñüz 72, ilediñ 96, ibret alsun 96, emr kııl[đıl] 106, vir şalavāt 112, rahmet eyle 113

b) Birleşik zamanlar

Anlatılan geçmiş zamanın hikayesi: varmışıdım 49, dutmuşdı 41, varmış[ı]dım 49

Geniş zamanın hikâyesi: tapardıñ 103, tapardım 104, öper[i]dim 104, giderdi10, hacîl olurdu 30, oynar idi 32, virüridi, alurdu 33, şanur idüm 35, girerdi 36, gelirler idi, derler idi 78, doyururdım 37, hoş dutardım 37, virürdim, dir idüm 38, bilmez idüm 39, oturdum 51, tapardıñ 103, yakdıñ 103, tapardım 104, öper[i]dim 104,

Geniş zamanın şartı: iderise 7, dilerseñ 9, kılursa kabûl 107

İsteğin hikâyesi: göreydi 34, âh eyleyedüm, ditrededüm 65

6- Bildirme

a) **Geniş zaman:** budur 5, Tañırdur 8, nedir 22(2), yıldır 48, sensin 19, 40, 82, birdir 106

b) **Hikâye:** sultân idüm 25, cömerd idüm 25, var idi 26, 31, işret idi 26, er idi 27, cengcileridi, kapucılardı 28, kimyâdı 29, benim idi 36, sultân idi 41, neydi 44, var idi 91

c) **Rivayet:** Örneği yok.

d) **Şart:** yoğsa 17

7- Fiilimsiler

a) İsim-fiiller:

-meklik: gelmeklige 111

b) Sıfat-fiiller:

-dük: öldüğüñ[i] 43, gördüğüñ, virdüğüñi 45, gördüğüñi 46

-en: yeden 31

c) Zarf-fiiller:

-ban/-ben/-uban/-üben: dolaban 76, diben 80, , âh kıluban 102, şusayuban 92, âh idüben 68, gelüben 74, işidüben 96.

-p/-up/-üp: yup 50, alup 87, çıkarup 100, el götürüp 18, yeyüp, içüp 38, götürüp 93, getirüp 97

Metinde ağız özelliği taşıyan bazı sözcükler de vardır: geçdi>geşdi 44, ciğer>çiger 58, tirne 78, damla damla>damna damna 85

- 60b** Hāzā Destān-ı Hāzret-i ‘İsā ‘Aleyhi’s-selām
Her kim ol diler ki Tañrıya ire
Tañrınuñ dīzārını yarı[n] göre
- 61a** Mālı mülki kıamusın terk eylesün
Tañrı ‘aşkın cānına perk eylesün

Dünyāyı seven kişi peşmān ola
‘Ākıbet dünyā aña düşmān ola

Dünyāda kimse bākī kıalmayısar
Dünyāda kimse mırād almayısar
- 5** Key şakın aldamasın dünyā seni
Öğüdüm budur işitgil sen beni
- 61b** Her ki² geldi dünyādan gitdi revān
Tañrı eydir *küllü men ‘aleyhā fān*³

Anadan doğan kıamusı öliser
Her ne kim iderise ol bulısar

Bākī Tañrıdur yaratdı ādemi
Yir ile gögi yaratdı ‘ālemi

Ger dilerseñ bilürsin bir haberi
Vir şalavāt şāzı kıl peygamberi
- 10** ‘İsā peygamber giderdi Tūr yolına
Tañrı nażar kıldı anıñ hem hālını
- 62a** Eydir ey Hāyru’l-kādīm ü zü’l-celāl
Ey Kerīm ü Hāķ Raķīm ü Bī-zevāl

Gördi yerde bir kıru ādem baş⁴ yatur

² ki: kim³ “(Yer) üzerinde bulunan her şey yok olacaktır.” (Kuran-ı Kerim, Rahman, 55/26.)

Kendüye eydir bunu yerden götüre

Diğkat itdi ol başı yavlağ ulu
Çürümiş içi tışı toprak tolu

Kıbleye virdi ‘İsā yüzün urur
Diledi hâcet Çalabdan yalvarır

15 Eydir ey Hallāk-ı ‘ālem Müste‘ān
62b Sen yaratdñ yeri göği ins ü cān

Emr kıl⁵ bu kuru başa söylesin
Kendü hālinden hikāyet eylesin

Ey ‘aceb yigit midir yoğsa koca
Er midir ‘avret midir hālî nice

El götürüp ‘İsā eyledi du‘ā
Hağ du‘āsın ‘İsānñ kıldı revā

Diledi geldi ol kuru baş söyledi
Sensin ol ‘İsā[-yı] rüh’ullāh didi

63a 20 ‘İsā peygamber işitdi bu sözi
Kanlı yaş doldı ol-dem iki gözi

Eydür ey yerde çürümiş kuru baş
Söylegil baña hālîñ eylegil fāş

Ne kişisin söylegil hālîñ nedir
Eydivirgil baña aḥvālîñ nedir

Dile geldi ol [kuru] baş söyledi

⁴ baş: başı vezin gereği.

⁵ kıl: kılğıl

- Kendü hālinden hikâyet eyledi
- 63b Didi yâ ‘İsâ işitgil hālimi⁶
Eydeyim bir bir saña aḥvālimi⁷
- 25 Dünyāda sultān idüm yavlaḡ ulu
Hem-daḡı cömerd idüm eyü ḡūlu⁸
- Var idi on biñ [benüm] ḡaravaşım
‘İşret [idi] dūni ḡün benüm işüm
- On iki biñ daḡı ḡulum var idi
Behey anlar ḡamusı key er idi
- Biñ ḡaravaş cengcileridi ḡalun
Biñ daḡı ḡapucılardı biñ argun
- 64a Biñ daḡı aydan arı Moḡıl kıızı
Aḡzı şeker daḡı kimyādı lafzı
- 30 Biñ Urūm kıızı [vü hem] biñ[i] ḡıḡāy
Zöhre işitse⁹ ḡacıl olurdı hāy
- Daḡı beş on yedegim var idi
Anı yeden ḡamu ḡullar var idi
- Biñ otuz biñ ḡoyun iki sebük at
Oynar idi her ḡün önümde hem at
- 64b Zülfi ‘anber zülfe virüridi tāc
Sözlerüm şek[k]erden alurdı ḡarac
- ḡangı kişi ki işide sözümi
ḡasret idi kim göreydi yüzümi

⁶ hālimi: benim hālimi⁷ aḥvālimi: hem aḥvālimi⁸ ḡūlu: ḡūylu⁹ Zöhre işitse: zehir işide

- 35 Şanur idüm ölmeyem bākī kıalam
Yeyüp içüp devr-i ʿiřretde kıalam
- Yedi iklīm benim idi dükeli
Ĥazīneme girerdi cümle mālı
- Doyururdım günde ben biñ açları
Ĥoř dutardım hemişe muĥtācları
- 65a Günde biñ altun virürdim yoĥsula
Dir idüm bir gün baña karşı gele
- Günde biñ mad tor girürdi aşıma
Bilmez idüm ne geliser başıma
- 40 Saña eydem yā ʿİsā ben ĥālimi
İřde sensin¹⁰ bilici-de aĥvālimi
- Cimcime sulṭān idi benim adım
ʿĀlemi dutmışdı ʿadl ü dādım
- 65b ʿİsā eydür Cimcime sulṭān işit
Zehī baña ĥālīñi aĥvālīñi eyit
- Ne-zamāndan öldüğüñ[i] söylegil
Kendü ĥālīñden ĥikāyet eylegil
- Her ne-geşdi başıñdan söyle bize
Vaşf-ı ĥālīñ¹¹ neydi¹² de bir bir bize

¹⁰ sensin: sen sensin

¹¹ vaşf-ı ĥālīñ: vařfıñ ĥālīñ

¹² neydi: ne idi

- 45 Cān alıcı gördüğüñ heybetini
İlki gice şor hisāb virdüğüñi
- 66a Baña bu demde hikāyet eylegil
Dağı¹³ gördüğüñi bir-dem¹⁴ söylegil
- Āh kıldı ol kuru baş söyledi
‘İsā dağı cevābımı añladı
- Didi on biñ yıldır öleli baña
Yā ‘İsā diñle hālim eydem¹⁵ saña
- Varmış[ı]dım bir gün ıışşı ben¹⁶ şuya
Geldi dellekler ki¹⁷ başım[ı] yuya
- 50 Arkamı yup¹⁸ hizmet itdiler baña
Yā ‘İsā diñle hālim diyem saña (mükerrer)
- 66b Çok oturdum aşlını ben bilmedim
Ağşama dek sarāyıma gelmedim
- Çıkıldım ıllı şudan ağırdı başım
Kana döndi kamu içüm [ü] tışım
- Şehr hekimlerin oğudum¹⁹ dükeli
‘Arz-ı hazīnemiñ kamu mālı
- Herbiri istediğ[in]ce alalar
Kim benim derdime dermān kıllalar

¹³ dağı: hem dağı

¹⁴ bir-dem: baña bir-dem

¹⁵ eydem: eydeyim

¹⁶ ıışşı ben: ben ıışşı

¹⁷ ki: key

¹⁸ yup: yuvup

¹⁹ oğudum: ben oğudum

- 55 Hîç kimse bir çāre bulmadı
 67a Derdimiñ dermānını hîç bilmedi
- Hayrān ol[dılar] hekīm bī-çāreler
 Bulmadı²⁰ derdime benüm²¹ çāreler
- Ol gice yavlaḡ zaʿīf oldu ḡālim
 Ḳana boyandı ikinci gün dilim
- Dişlerim birbirine deprenür
 Yüregim yanar çigerim daḡlanur
- Görmez oldu iki gözümüñ nūrı
 Daḡı sızladı kemüklerim varı
- 67b 60 Māl u milk ü²² tāc u taḡt dünyā ḡamu
 Ḳamusı çıḡdı gözümnden ey ʿamū
- Çünkü bildüm geldi irdi ölüm ḡatı
 Geldi āvāz²³ ḡulaḡıma key ḡatı
- Tīz tutuñ getirüñ ḡamuya ḡoyu
 Tīz biraḡuñ ḡamuya yüziḡoyu
- Geldi ol-dem cān alıcı ḡatıma
 Ḳomadı ki sözüme eydem yatıma
- 68a İki ferişte²⁴ beni gör n'itdiler
 Elüm aḡzım hem nefesim tıtdılar
- 65 Eger anda bir kez āh eyleyedüm²⁵

²⁰ bulmadı: bulmadılar

²¹ derdime benüm: benüm derdime

²² māl u milk ü: mālı milki

²³ āvāz: bir āvāz

²⁴ ferişte: ferişte bile

²⁵ eyleyedüm: eyleyeydüm

Yeri göği şanki ben ditrededüm²⁶

Yâ rûhu'llâh şöyle aldı cânımı
Hürda hâş itdi dükeli tenimi

Aldı benim cânımı heybet ile
Sefer itdüm dünyâda hasret ile

Kullarım çünki bu hâli gördiler
Âh idüben göğüsleri urdular

68b Karavaşlar saçlarını yoldılar
Dünyânın bu kadar vefâsın bildiler

70 Yarağunı kıldılar getürdiler
Aldılar gür-hâneye yaturdılar

Şardılar kaç pâre bez [ü] kefenim
Aldılar toprağa kodılar benim

Döndiler kavm anda hâlim görüñüz
Ben emelle kaldım anda biliñüz

69a Şol sâat Cebbâr-ı âlem buyurur
Emr ider cân gine gevde me gelür

Gördüm uş iki ferişte geldiler
Gelüben karşımda şöyle durdılar

75 Nekim eytdim yazdılar kefinüme
Düşdi bir heybet anda cânıma

Boynuma dolaban anı gitdiler
Yâ İsa [gör] baña anlar n'itdiler

İki ferişte bile ol-dem gelür

²⁶ ditrededüm: ditredeydüm

- Yüzi ara beñz aru göz gök²⁷ gelir
- 69b** Birbirine tirne gelürler idi
Nekim itdiñ bulasın derler idi
- Biri geldi ındı [vü] dutdı elim
Birisi bir yañadan dutdı dilim
- 80** Seni kim yaratdı diben²⁸ ordılar
‘Umüdıla²⁹ depemden urdılar
- Çünkü ordılar bu sözlerden baña
‘Aqlum azdı yā ‘İsā n’idem saña
- 70a** Gine geldi bir kez ‘aqlum söyledim
orudan [hem] sensin ol Tañrım didüm
- Ol biri ‘umüdıla öyle urur
anasın tenim ezilür kül olur
- öyle bir ıkdı kemüğim birbirine geçer v*??
Yere döküdüm süd[i] virdi anam [meger]
- 85** Damna damna anda döküldi ³⁰ yere
Ben anamdım emdiğim südler bile
- Gine ol-dem iki ferişte gelir
İşit imdi gör baña neler kıılır
- 70b** Elim alup amuya getürdiler
amu melek³¹ atına yetürdiler

²⁷ beñz aru göz gök: beñzi aru gözi gök

²⁸ diben: deyüben

²⁹ aslı ‘amüd

³⁰ anda döküldi: döküldi anda

³¹ melek: melegi

- Bir kuşak getürdiler pāre pāre
Bağladılar belime şara şara
- Bağladılar kuşağa³² çünkim belüm
Oda yatdı şanasın küllī tenüm
- 90 Oda vardılar bir t̄ac getürdiler
Anı daḡı başıma gi[y]dürdiler
- 71a ‘Aḡreb [ü] yılan getürdü bir zāḡ kamu
Yöreninde var idi yidi tamu
- Daḡ eteginde bir ırmaḡ gördüm
Şusayuban aña karşı vardım
- Ol zebānīler beni gör n’itdiler
Getürüp bir zaḡ içinde atdılar
- Elli yıl ırmaḡ içinde olurım
Ezilür tenüm etim kül olurum
- 95 Gine ırmaḡdan beni çıkardılar
Tamu māliki ḡatına vardılar
- 71b Mālīk eydir tez ilediñ tamuya
İşidüben ‘ibret alsun tamuya
- Beni ol-dem tamu içinde aldılar
Getürüp tamu içine şaldılar
- Biñ yıl tamu içine oluram
Nice cevr miḡnetler anda görürem
- Nice yıldan şoñra emr itdi Çalab
Ol Kerīm ü ol Raḡīm ol Ferd ü Rab

³² kuşağa: ol kuşağa

100 Çıkarup andan beni gör n'itdiler
72a Aldılar yol üstüne bırağdılar

Biñ yıl oldu işbu yolda yatmışım
Nice ağular ve kanlar yutmuşım

Çünkü 'İsā kamu³³ sözün diñledi
Ah kıluban zārı zārı iñledi

Didi kim neye tapardıñ dünyāda
Kim bu deñlü canıñı yağdıñ oda

Eydir yā 'İsā buğa tapardım
Dün ü gün ayağını öper[i]dim

72b 105 Pādişāhdan ger beni dileyessin
Yā rūhu'llāh luṭuf dileyessin

Emr kıl[ğıl] gine dünyāya gelem
Tañrı birdir seni peygamber³⁴ bilem

Ger benim kılursa hācetim³⁵ kabül
Dīniñe girem yā 'İsā resül

'Ömrüm oldukça tār'at eyleyem
Dün ü gün kullığa bel bağlayım

73a Ol-dem 'İsā³⁶ Hağ Çalabdan diledi
Yā ilāhī gine cānım vir didi

110 Destür oldu çün du'ā kıldı aña

³³ kamu: tamu

³⁴ seni peygamber: seni de hağ peygamber

³⁵ kılursa hācetim: hācetim kılursa

³⁶ ol-dem 'İsā: 'İsā ol-dem

Bir yigit oldı gören³⁷ kaldı taña

Dünyāya gelmeklige kıldı taleb
Tā yakın şüreti virdi Hâk Çalab

Parmağın kaldırdı getürdi İmān
Vir şalavāt bul cehennemden emān

113 Ol resülün hürmeti-çün yā emīn
Raḥmet eyle biz kuluña yā Raḥīm

Sonuç

Sonuç olarak, dil tarihimiz içinde önemli bir yer tutan ve Standart Türkiye Türkçesinin gelişiminde yer alan 13, 14 ve 15. yüzyılları kapsayan Eski Anadolu Türkçesi diye adlandırdığımız dönemde, bir kısmı oldukça kısa ve hacmi çok az olan, bir kısmı da hacimli sayılabilecek çok sayıda mesnevi yazılmıştır. Özellikle kısa mesnevilerde dönemin dil özelliklerinin tam olarak yansıtılmadığı ve dönemin bilinen karakteristik özelliklerinin dışında çok sayıda farklılığın olduğu görülmektedir. Aynı durum, ele alıp değerlendirmeye çalıştığımız **Hz. İsa Destanı'nda** da mevcuttur. Özellikle kısa manzum hikâyelerde sanat endişe yoktur. Yukarıda yer alan metinden de anlaşılacağı üzere dil oldukça sadedir. Halk ağzından da bazı unsurlarla karşılaşmak mümkündür. Ele alınan konular şaire kısa hikâye oluşturmada kolaylıklar sağlamaktadır. Bununla birlikte, bu tip metinlerin de araştırılıp incelenmesi, dil tarihimiz içinde bazı konuların aydınlatılmasına yardımcı olabilecektir.

Kaynakça

- Çelebioğlu, Amil. (1999). *Türk Edebiyatında Mesnevi (XV. Yy. 'a Kadar)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Çıkla, Selçuk. (2009). “Şiir ve Hikâye Çevresinde Oluşan İki Tür: Manzum Hikâye ve Öykü-Şiir”. *TÜBAR*, 25 (Bahar), s. 51-85.
- Ece, Selami. (2004). “Mesnevilerde Öyküleme Özellikleri ve Üslup”. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 24, s. 11-21.
- Horata, Osman. (2003). “Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ndeki Manzum Kısımlar”. *Türkbilig*, S.3, s. 34-44.
- Kartal, Ahmet. (2013). *Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.

³⁷ gören: görenler

- Kavruk, Hasan. (1998). *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kavruk, Hasan, Pala, İskender. (1998). “Hikâye: Türk Edebiyatı, B) Divan Edebiyatı”. TDV İslam Ansiklopedisi. C:17, 491-493, İstanbul.
- Korkmaz, Şenol. (2012). *Eski Anadolu Türkçesine Ait Bir Manzum Hikâye Mecmuası (İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin Ve Tıpkıbasım)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Levend, Agâh Sırrı. (2008a). *Türk Edebiyatı Tarihi I (5.bs.)* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Levend, Agâh Sırrı. (1968). “Divan Edebiyatında Hikâye I”. *TDAY Belleten*. 1967b, s. 71-117.
- Yazıcı, Hüseyin. (1998). “Hikâye”, TDV İslam Ansiklopedisi. C: 17, 479-485, İstanbul.